

Ką mena šv. Antano rūmai

Šiomet sukanka 80 metų, kai Kretingoje, tarp II parapijos kapinių bei Pastaininko upelio, buvo pastatyti šv. Antano rūmai, dar vadinami šv. Antano nameliu, Amerikonų rūmais, šv. Antano kolegija. Šio pastato sienos mena daug įvairių įvykių, tad norėtusi bent trumpai apžvelgti šv. Antano rūmų istoriją.

Popiežiaus Pijaus XI nurodymu, minint 700-ąsias šv. Antano mirties metines, 1931-ieji metai buvo pašventinti šv. Antano Paduviečio garbei. Atsižvelgę į šventojo troškimą būti misionieriumi, Kretingos broliai pranciškonai nusprendė šv. Antano garbei pastatyti jubiliejinį monumentą – misionierius ruošiančią švietimo įstaigą: 1932 metais iškilo berniukams skirta gimnazija su bendrabučiu, pavadinta Šv. Antano misijų kolegija. Gimnazijos statybą aukomis rėmė išeivijos lietuviai, todėl, atsidėkodami jiems, pranciškonai pasiryžo pastatyti moderniai įrengtus prieglaudos namus, kuriuose galėtų apsigyventi iš užsienio grįžtantys senyvo amžiaus tautiečiai.

Prieglaudos namai pradėti statyti 1933 m. Lietuvos pranciškonų brolijos provincijolo Augustino Dirvelės iniciatyva. Darbams vadovavo inžinierius Rapolas Žigas, statybas finansavo JAV lietuviai, joms baigti pranciškonai ėmė paskolas iš bankų. 1934 m. lapkričio 11 d. prieglaudos namai pašventinti ir iškilmingai atidaryti, pavadinti Šv. Antano rūmais. Atidarymo šventėje dalyvavo Klaipėdos teatro aktoriai P. Bručkienė ir P. Bručkus. Pastato, tuo metu dar vadinto Amerikonų rūmais, pirmine paskirtimi – prieglauda per Pirmąjį pasaulinį karą į JAV emigravusiems ir senatvėje į Lietuvą sugrįžusiems tautiečiams, kurie prisidėjo prie pranciškonų Šv. Antano misijų kolegijos statybų, klierikų išlaikymo, materialiai ir dvasiškai rėmė Lietuvos pranciškonus. 1933 m. iš Amerikos buvo sugrįžę 5 lietuviai, kurie laikinai gyveno mieste pasamdytuose butuose, iš vienuolyno gavo visą išlaikymą. Baigus statybas, jie persikėlė į Šv. Antano rūmus. Globotiniai už 10 tūkst. litų vienkartinį mokesį iki gyvenimo pabaigos gaudavo pilną išlaikymą, atskirą kambarį ir vietą parapijos kapinėse. Tačiau tuo metu Europoje jau tvyrojo karo nuojauta, tad daugiau tautiečių iš JAV į Lietuvą grįžti neskubėjo. Pastate prisiglaudė apie 10 senelių iš Lietuvos, kuriuos prižiūrėjo pranciškonų vienuolės. 1935 m. pabaigoje kartu su aptarnaujančiu personalu (seserimis pranciškonėmis) prieglaudoje gyveno 18

2011 m. buvo pašventinta restauruota, į istorinę vietą sugrąžinta rūmų koplyčia.

žmonių.

Šv. Antano rūmai buvo didžiausia ir moderniausia prieglauda ne tik Kretingoje, bet ir tuometėje Lietuvoje, patalpos įrengtos pagal aukščiausius to meto inžinerijos pasiekimus: labai erdviai, jose įrengta kokybiška šildymo sistema, įvestas vanduo, kanalizacija, įrengtos vonios, pastatas elektrifikuotas (elektra tiekama iš elektrinės prie gimnazijos tvėnkinio). Kiekvienam globotiniui numatytas atskiras kambarys, gyventojai galėjo valgyti bendroje valgykloje arba atskirai savo kambariuose. Buvo didelė susirinkimų salė, virtuvė, valgykla, biliardo kambarys, bažnytinė rūbų siuvykla, koplytelė ir 60 gyvenamųjų kambarių. Koplytelėje, dekoruotoje dailininko Jono Mackevičiaus, nuolat buvo švenčiamas Sakramentas, kasdien švenčiamos šv. Mišios. Šalimais – keturi ligonių kambariai, turintys sienose langą į koplytelę. Iš šių kambarių pro langą buvo galima matyti altorių, klausyti šv. Mišių, priimti Švč. Sakramentą.

Kadangi didžiulis pastatas stovėjo apytuštis, nuspręsta kiek praplėsti jo paskirtį: pirmajame aukšte įrengta salė, skirta Pranciškonų gimnazijos moksleivių reikmėms, tačiau ja galėjo naudotis ir miestiečiai – buvo rodomi to laikotarpio populiarūs kino filmai su garsiais to meto kino aktorais. Salė buvo svarbus miesto kultūros židiny. Priešingame pastato gale įrengta JAV gyvenusio kunigo Pranciškaus Juro padovanota spaustuvė ir knygraišykla, įsikūrė pranciškonų spaudos administracija. Čia A. Dirvelės rūpesčiu buvo spausdinamos knygos bei religinio turinio leidiniai „Pran-

ciškonų pasaulis“, „Šv. Pranciškaus varpelis“, „Sursum corda“, „Misionierius“, „Bitininkas“ ir kt.

Šiame pastate 1936–1940 m. iki sovietinės okupacijos pradžios gyveno Kretingos pranciškonų gimnazijos mokytojo Juozo Gedgaudo šeima (sūnūs – žymūs Lietuvos veikėjai: muzikologas, eseistas Edmundas bei radiologas Eugenijus). 1939 m. vyko derybos su savivaldybe šv. Antano namelyje įkurti ligoninę.

Iki 1939 m. Kretingos mergaitės mokėsi Klaipėdoje. Vokietijai užėmus Klaipėdos kraštą, šv. Antano rūmuose įkurtos Pranciškonų gimnazijos mergaičių klasės, kurios veikė iki 1940 m. Buvo planuojama nuo 1940 m. rudens šv. Antano rūmuose įkurti bendrabučių-pensionatą mergaitėms, kuriam būtų vadovavusios seserys pranciškonės.

1940 m. viduryje, Lietuvą okupavus sovietinei armijai, pastatas nacionalizuotas, jame įsikūrė NKVD pasienio kariuomenės 105-osios rinktinės štabas. Rūsiuose ir pirmame aukšte įrengta areštinė, kurioje buvo tardomi sulaukyti žmonės, vėliau išvežami į kalėjimus. Pastato teritorija aptverta aukšta aklina tvora, apraizgyta spygliuota tvora. Nedideliams rūsių langams įstatytos grotos, patys langai užkalti aklinais, kad į vidų patektų kuo mažiau šviesos ir kaliniai prarastų paros laiko orientaciją. Nedidelėse patalpose uždarydavo po 10–12 žmonių, tardymai dažniausiai vykdavo naktimis. Nežinia kiek iš viso buvo kamerų, atrastos mažaisiais keturias.

1940–1941 m. šiame name buvo kalinami ir kankinami kovotojai už Lietuvos laisvę: šauliai, buvę karininkai, labiau išsilavinę žmonės. Didelę dalį kalinių sudarė mėginusieji pereiti sieną ir patekti į tuometinį vokiečių užimtą Klaipėdos kraštą bei Klaipėdos krašte pas ūkininkus dirbę karo belaisviai lenkai, belgai, prancūzai, perbėgę į Lietuvą. Manoma, kad šioje areštinėje kalėjo 23 Rainių kankiniai. Iš viso rūsiuose galėjo būti kalinama per 300 žmonių.

Nuo 1939 m. tėvas Augustinas Dirvelė buvo Pajūrio vienuolyno vikaru. Susirūpinęs vienuolyno likimu, 1940 m. vasarą sugrįžo į Kretingą, tačiau iš karto saugumo buvo suimtas ir įkalintas šv. Anta-

Taip šv. Antano rūmai atrodė XX a. ketvirtame dešimtmetyje.

Nuotr. Jolantos Klietkutės ir iš Pranciškonų archyvo.

no rūmų rūsyje, vėliau perkeltas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą.

1989 m. remontuojant pastatą, rūsiuose po tinko sluoksniu aptikti sienose įvairiomis kalbomis įrėžti užrašai: vardai, pavardės, gyvenamųjų vietų pavadinimai, įkalinimo priežastys.

Pirmosiomis Antrojo pasaulinio karo dienomis Kretingą užėmę hitlerininkai kalinius paleido, įrengė kažką panašaus į ekspoziciją, kurioje eksponavo enkavedistų paliktus žiaurių kankinimų pėdsakus. Šv. Antano rūmuose įsikūrė hitlerinė apskrities civilinė administracija, rūsiuose buvo kalinami nespėję pabėgti tarybiniai aktyvistai bei žydų tautybės asmenys, kurie vėliau buvo sušaudyti Kvečių miškelyje bei Kretingos žydų kapinėse. Daugiau kalinių nebuvo ir areštinė uždaryta.

Kelerius pokario metus šv. Antano namelyje vėl buvo įsikūrusi kariškių įgula, rūsiuose vėl veikė areštinė, kurioje, spėjama, buvo kalinami ne sulaukytieji, o prasikaltę kareiviai.

Iki 1970 m. šv. Antano rūmai Kretingos visuomenei tarnavo kaip kultūros centras, salėje vykdavo koncertai, visuomeniniai renginiai, buvo kino teatras „Audra“, viršutiniuose rūmų aukštuose įsikūrusi Kretingos rajono valdžia: apskrities bei rajono partinės, valstybinės įstaigos. 1990 m., atkūrus nepriklausomybę, šv. Antano rūmuose dirbo pirmoji demokratiškai išrinkta Kretingos rajono taryba.

1991 m. pranciškonams buvo gražinti 1-as ir 3-as šv. Antano rūmų aukštai, 2-ajame laikinai liko valdžios įstaigos. Susigrąžintose patalpose pranciškonai įsteigė Kretingos katalikiškąją mergaičių kolegiją. 1995–2005 m. čia veikė Šv. Antano religijos studijų institutas prie Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto.

Nuo 2005 m. keletą metų pastatas stovėjo nenaudojamas. Buvo minčių gražinti jam pirmąją paskirtį – įrengti senelių globos namus, buvo ketinimų steigti evangelizacijos centrą ar perduoti Bažnyčios organizacijoms. 2009 m. šv. Antano namelyje įsikūrė Pranciškonų gimnazija.

2009 m. atliekant rūmų 7 m pločio ir 23 m ilgio salės remontą, meistrai atidengė raudonų plytų

mūrą, atvėrė arkinius skliautus. Nuo sienų nuėmus sovietinių laikų tinką, aptiktos ir trys statybos metu suformuotos nišos. Aptikti netikėti inžinieriniai sprendimai: užmūrytos ventiliacijos angos, kurių funkcija šiandien nėra aiški. Po renovacijos ji pritaikyta profesionaliems renginiams: įrengtas profesionalus apšvietimas, 10 m ilgio scena, ložė, tinkamą akustiką užtikrinančios banguotos lubos. Modernumas suderintas su autentika, patalpoje palikta atidengta raudonų plytų siena. Salė tarnauja Pranciškonų gimnazijos bei parapijos bendruomenės reikmėms.

2010 m. baigti šv. Antano rūmų restauravimo darbai: beveik visas pastatas atnaujintas, įrengta 16 klasių su naujausia technika, gimnastikos ir sporto salės su specialia grindų danga, renginių salė su scena, užkulisiais, balkonu, 43 nešiojamų kompiuterių skaitykla, keramikos, teatro studijos, dvejose rūbinėse su asmeninėmis spintelėmis, 8 dušai, koplyčia, kavinė-valgykla „Geroms“. Pietinės pastato dalies pirmajame aukšte įsikūrė spaustuvė „Tomo reklama“, vairavimo mokykla, „Argus“ saugos tarnyba.

2011 m. pašventinta restauruota, į istorinę vietą sugrąžinta (buvusi ir prieglaudos, ir Kolegijos bei Instituto laikais) rūmų koplyčia. Pirmąsias šv. Mišias kartu su broliais pranciškonais aukojo Telsių vyskupas Jonas Boruta. Koplyčioje pakabintas kryžius vienuolyne buvo saugomas nuo seno. Altoriaus eskizą, atsižvelgdami į kanonus, kūrė broliai pranciškonai Carlo Bertagnin ir Paulius Vaineikis, pagamino meistras Tomas Pocius iš Darbėnų. Koplyčios restauravimą finansavo Lietuvių katalikų religinė šalpa iš JAV.

Pranciškonų vienuoliai kartu su gimnazijos vadovybe planuoja šv. Antano namelio rūsiuose įrengti muziejų su rezistencijos, genocido bei gimnazijos istorijos ekspozicija.

Šv. Antano rūmų pastatas turi architektūrinę, istorinę bei memorialinę reikšmę. 2003 m. jis įrašytas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą, pripažintas valstybės saugomu objektu, 2008 m. paskelbtas kultūros paminklu.

Jolanta KLIEKUTĖ

Šv. Antano rūmai 2003 metais įrašyti į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą, pastatas pripažintas valstybės saugomu objektu.